

Проектування змісту навчання основ композиції в сучасних умовах

Анотація. У статті викладено основи композиції, яка виступає найважливішим організуючим компонентом художньої форми, що надає творові єдності і цілісності.

Ключові слова: композиція, ритм, рух.

Abstract. The article outlines the basics of composition, which is the most important organizing component of the art form, which gives the work unity and integrity.

Keywords: composition, rhythm, movement.

Постановка наукової проблеми. Поняття «композиція» існує дуже давно. В римському праві воно означало примирення спірних справ або протиставлення борців на спортивній арені. Термін «композиція», в перекладі з латинського «compositio», означає співставлення, складання, об'єднання частин у єдине ціле в певному порядку, співвідношення сторін і поверхонь, які, разом взяті, складають (компонують) повну форму. В такому широкому розумінні термін «композиція» може бути застосований до усіх видів мистецтва.

Композиція художнього твору створюється такими засобами: рисунок, світлотінь, колір, лінійна та повітряна перспектива. Вона об'єднує в єдине ціле усі ці засоби і є змістовним компонентом художньої форми. Відомий художник Ю.І. Пименов так оцінює значення композиції: «Історію мистецтва можна було б написати як історію композиції, тому що саме композиція в першу чергу виражає ідею почуття художника».

Аналіз останніх досліджень. Композиція в реалістичному мистецтві не виділяється перед глядачем як засіб, він часто її просто не помічає. Композиція в образотворчому мистецтві має два значення. Окреслення композиції у вузькому розумінні стосується робіт, виконаних з натури, де художник не змінює положення одного предмета відносно іншого. В цьому випадку композиція - це вміння вдало знайти точку та рівень зору, найбільш доцільно розмістити все зображення на форматі, враховуючи перспективне, світлотіньове та кольорове вирішення, виділяючи головне.

Виклад основного матеріалу. Знання прийомів, правил і закономірностей композиції допоможе зробити малюнки виразнішими, але ці знання зовсім не самоціль, а лише засіб, що допомагає досягти успіху. Інколи свідоме порушення композиційних правил стає творчим успіхом, якщо допомагає художникові точніше утілити свій задум, тобто бувають виключення з правил. Наприклад, можна вважати обов'язковим правило: у портреті, якщо голова або фігура повернені вправо, перед ними необхідно залишити вільне місце, щоб портретованому, умовно кажучи, було куди дивитися. І, навпаки, якщо голова повернена вліво, то її зрушують вправо від центру.

Можна виділити наступні композиційні правила: передачі руху (динаміки), спокою (статики), золотого перетину (одна третина).

До прийомів композиції можна віднести: передачу ритму, симетрії і асиметрії, рівноваги частин композиції і виділення сюжетно-композиційного центру.

Засоби композиції включають: формат, простір, композиційний центр, рівновагу, ритм, контраст, світлотінь, колір, декоративність, динаміку і статику, симетрію і асиметрію, відкритість і замкнутість, цілісність.

Таким чином, засоби композиції – це необхідні складові чи компоненти для її створення.

Ритм – це чергування яких-небудь елементів в певній послідовності. У живописі, графіці, скульптурі, декоративному мистецтві ритм присутній як один з найважливіших виразних засобів композиції, беручи участь не тільки в побудові зображення, але і часто додаючи змісту певну емоційність.

Ритм може бути заданий лініями, плямами світла і тіні, плямами кольору. Можна використовувати чергування однакових елементів композиції, наприклад фігур людей, їх рук або ніг. В результаті ритм може будуватися на контрастах об'ємів. Особлива роль відводиться ритму у творах народного і декоративно-прикладного мистецтва. Всі численні композиції різноманітних орнаментів побудовані на певному ритмічному чергуванні їх елементів. Ритм є однією з «чарівних паличок», за допомогою яких можна передати рух на площині.

Рух в картині - виразник часу. На живописному полотні, фресці, в графічних малюнках та ілюстраціях звичайний рух сприймається нами у зв'язку з сюжетною ситуацією. Глибина явищ і людських характерів найяскравіше виявляється в конкретній дії, у русі. Твори мистецтва, в яких присутній рух, характеризують як динамічні.

Образотворче мистецтво відноситься до групи просторових мистецтв, на відміну від музики і літератури, в яких основним є розвиток дії в часі. Природно, що коли ми говоримо про передачу руху на площині, то маємо на увазі його ілюзію. Художники знають багато секретів, щоб створити ілюзію руху об'єктів на картині, підкреслити його характер.

Розглянемо деякі з цих засобів. Проведемо простий експеримент з маленьким м'ячиком і книгою. Припустимо, що м'ячик і книга поведуться так: м'ячик спокійно лежить на книзі; повільний рух

м'ячика; швидкий рух м'ячика; м'ячик покотився.

Якщо трохи нахилити книгу, то м'ячик починає скочуватися. Чим більше нахилена книга, тим швидше ковзає по ній м'ячик, особливо швидким стає його рух з самого краю книги. Кожен може виконати такий нескладний досвід і на його підставі переконатися, що швидкість руху м'ячика залежить від величини нахилу книги. Якщо спробувати це зобразити, то в малюнку нахил книги є діагоналлю по відношенню до його країв.

Тому треба знати правила передачі руху:

- якщо на картині використовуються одна або декілька діагональних ліній, то зображення здаватиметься динамічнішим;
- ефект руху можна створити, якщо залишити вільний простір перед рухомим об'єктом;
- для передачі руху варто обирати певний його момент, який найяскравіше відображає характер руху, є його кульмінацією.

Окрім цього, зображення здаватиметься рухомим, якщо його частини відтворюють не один момент руху, а послідовні його фази. Рух стає зрозумілим тільки тоді, коли ми розглядаємо твір в цілому, а не окремі моменти руху. Створюючи композицію, необхідно визначити, що буде головним в картині і як виділити це головне, тобто, сюжетно-композиційний центр, який часто також називають «смісловим центром» або «зоровим центром» картини. Звичайно, в сюжеті не все однаково важливо, і другорядні частини підкоряються головному. Центр композиції включає сюжетну зав'язку, основну дію і головних дійових осіб. Композиційний центр повинен, в першу чергу, привертати увагу. Центр виділяється освітленістю, кольором, укрупненням зображення, контрастами і іншими засобами.

Один з цікавих етапів роботи – збір натурального матеріалу, який включає спостереження навколишнього життя, виконання начерків і зарисовок будинку, на вулиці у зв'язку з вибраним сюжетом. Можна зайнятися збором натурального матеріалу відразу після вибору сюжету або виконати цю роботу після першого ескізу композиції. Якщо щось не виходить в малюнку композиції, можна ще раз відправитися на етюди, замалювати деталі, що не виходять, а потім уточнити малюнок з використанням зібраного натурального матеріалу.

Характеристика композиції. Композиція як навчальна дисципліна завжди була в центрі освітнього процесу. У школі 50-80 х рр. ХХ ст. їй намагалися надати ідеологічного навантаження і за змістом, і за формою. Осягнути це завдання було непросто, нехтування ним могло завести в так званий формалізм, за що критикували, карали.

Питання композиції було завжди в центрі уваги. Так у 1956 р. доповідь про композицію виголосив завідувач кафедри художнього текстилю І. Вторушін, що відзначалася яскравістю і конструктивністю та засвідчила серйозність намірів в цій навчальній справі. Чуттєвість і творчість за своїми спрямуванням, практикою вияву, процесом праці поділяють на взаємодоповнювальні частини: візуально-емоційну (бачення, сприйняття, спостереження) і раціонально-логічну (мислення, аналіз, відбір, уклад, побудова) з притаманною всебічною шкалою різноманіття художнього вирішення композицій.

Навчально-методологічним вказівником у опануванні композицією визначальною є думка В.Устіна, що створювати композиції слід на основі прояву не лише почуття й особистого досвіду, але й елементів свідомості, мислення.

Процес виявляється двоєдиним - інтуїтивно-логічним, а побудова окремої формальної композиції зводиться до отримання загального художнього результату. Але яким цікавим не було б формальне чи формотворче вирішення композиції, на думку видатного педагога І. Іттена, усе, що раніше конструктивно розраховане, не є в мистецтві вирішальним. Інтелектуально-конструктивне осмислення задуму - це лише "візок" до дверей нової реальності.

Висновки. Отже композиція - це важливий етап для створення чогось прекрасного. Побудова композиції, співвідношення всіх її компонентів, створює цілісну картину і сприяє виявленню головної ідеї. Композиція «дисциплінує» процес реалізації творчого задуму художника, забезпечує відповідність задумові всіх рівнів структури картини, сугерує й динамізує глядацьке сприйняття.